

de grond moet gezocht worden in de wisselende verhoudingen der dingen. Deze relaties zijn de *voorwaarden* voor de ontwikkeling der werkzaamheid der krachten. De oorzaak van iets kan dus niet meer worden gedacht als uitsluitend opgaande in de werkzaamheid der dingen, maar deze werkzaamheid is mede-oorzaak. Dit resultaat is in zooverre van beteekenis, dat het elk realistisch monisme in den grond weerlegt. Immers al zou het gelukken alle zijnde dingen op te vatten als toevallige verschijningen van een oer-substantie, oer-kracht, of oer-energie, voor een verklaring van het worden, d. w. z. van het gebeuren, van verandering, zou een dergelijke hypothese altijd onvoldoende zijn. En daar een wereldbeschouwing zijn en worden harmonisch verklaren moet, is een realistisch monisme dus wijsgeerig onmogelijk en moet men voor de monaden een harmonie praestabilita veronderstellen, voor de atomen een geordende schepping, voor de dynamieën bewuste of onbewuste leidende ideeën. Zoo is het ook in de energetische wereldbeschouwing.

Al meent men met OSTWALD, dat slechts de energie een realiteit is en wat wij materie noemen slechts een „ruimtelijk geordende groep van verschillende energieën,” dan ligt de grond voor alle oorzakelijk gebeuren niet alleen in de eigenschappen der energie, maar in die der verschillende energieën en in de ordening van deze onderling.

De veronderstelling van het objectief bestaan van verschillende energievormen wordt niet alleen geeischt door de feiten, welke bij een energetische beschouwing zelfs der levenlooze natuur zijn vast te stellen, maar moet te meer worden gehandhaafd als ook de organismen beschouwd zullen worden en men dus van psychische energie spreken wil. De z. g. „qualitative Energetik” kan altijd, zij het dan ook met opoffering van het eigenlijk karakter van een monisme, een natuurverklaring construeeren, in tegenstelling met het mechanistisch energetisme, dat als wereldbeschouwing nooit diep kan gaan.

Maar ook de kwalitatieve energetiek treft, zooals CARUS¹³⁾ opmerkt, de Leibnitz'sche critiek op de mechanistische theorie evenzeer als het oude materialisme, want hoe men energie ook wil opvatten, energie blijft altijd energie (beweging of spanning) en zal nooit iets anders worden. Voelen en denken kunnen noch naar hun wezen, noch naar hun oorsprong verklaard worden uit